

Het Verhaal van Woerden

Verhaal 12 Strijd om het geloof

Beeldenstorm

In augustus 1566 breekt de Beeldenstorm uit. Mensen van allerlei rangen en standen stormen kerken en kloosters binnen. Ze plunderen de kostbaarheden en vernielen religieuze beelden en andere voorwerpen. Waarom zijn de vernielers zo razend? Er zijn verschillende redenen. Veel mensen ergeren zich aan de onmetelijke rijkdom van de Rooms-Katholieke kerk en aan de corruptie door hen die het in de kerk voor het zeggen hebben. Anderen vinden dat de Rooms-Katholieke Kerk niet gaat over het ware geloof; zij zijn inmiddels aanhanger van Luther en Calvijn. Weer anderen zijn wanhopig vanwege de honger omdat de oogst van 1566 vrijwel helemaal mislukt. En natuurlijk zijn er ook geharde reischoppers. De Beeldenstorm houdt vooral huis in de Zuidelijke Nederlanden. Maar ook boven de grote rivieren is het op veel plaatsen goed mis.

Woerdense beelden gered

Het is opmerkelijk dat de Beeldenstorm aan Woerden voorbijgaat. In de stad wonen dan al veel aanhangers van Luther en het stadsbestuur is op zijn hoede. Als de berichten van vernielingen elders binnendruppelen nemen de burgemeesters een kordaat besluit. Ze laten de beelden uit de Grote Kerk (later heet die kerk de Petruskerk) weghalen en opbergen. De kerk wordt gesloten. Zo blijven de plunderingen en vernielingen uit. Toch komen er problemen.

De beelden herontdekt

De stad en het Land van Woerden zijn eigendom van de Spaanse koning Filips II, die dan ook Heer der Nederlanden is. Hij geeft deze bezittingen in onderpand aan Erik van Brunswijk, een Duitse vorst. Hoewel hij zichzelf ziet als aanhanger van Luther, is hij toch vooral ook trouw aan de koning. De situatie in Woerden laat hij er niet bij zitten. In september bezetten zijn militairen de stad en hij eist dat de oude situatie wordt hersteld en de kerk weer wordt geopend. Het stadsbestuur heeft geen keus maar ... niet alle beelden worden teruggeplaatst. Een beeldengroep die samen de graflegging van Jezus voorstellen, wordt vlak bij de kerk in de grond verborgen. Veel later, in 1930 en in 1981-1983 vinden er werkzaamheden plaats en wordt de kerk gerestaureerd. Op verschillende plaatsen treffen werklieden de beelden aan. De meeste beelden die in

1930 worden gevonden, gaan naar het stadsmuseum. Veel van de andere beelden verdwijnen in een depot. In 2019 worden de beelden gerestaureerd, mede dankzij een provinciale bijdrage, en is de – overigens niet complete – beeldengroep weer te zien in de Petruskerk.

Keuze voor Luther?

Er zijn in Woerden rond de tijd van de Beeldenstorm veel mensen die de leer van Luther aanhangen. Maar ze mogen niet in het openbaar bij elkaar komen. De steenbakker Warnaar Claasz wordt zelfs veroordeeld om zijn lutherse sympathieën en moet de stad verlaten. Het helpt niet, want een flinke groep lutheranen blijven elkaar in het geheim opzoeken.

In 1572 verandert de situatie. Woerden kiest dan, net als veel andere Hollandse steden, de kant van de opstandelingen onder leiding van Willem van Oranje. In de meeste steden is de strenge protestantse leer van Calvijn de enige toegestane geloofsvorm. Maar in Woerden (en in Bodegraven dat tot het Land van Woerden behoort) kiezen de inwoners voor het lutheranisme. Misschien is er van een echte keuze overigens geen sprake. Erik van Brunswijk, officier in het Spaanse leger en zelf Evangelisch-Luthers, heeft Woerden en Bodegraven in leen van de Spaanse Koning. De keuze voor een bepaalde religie is in die tijd sterk afhankelijk van wat het plaatselijke bestuur zelf kiest of wil.

Calvinistische macht

Helaas voor de lutheranen is die 'vrije' keuze maar tijdelijk. De Staten van Holland en Willem van Oranje grijpen in, op aandringen van een sterke calvinistische groep in de Staten. Zij beschouwen de lutheranen toch een beetje als ketters, in tegenstelling tot de Prins die een voorstander is van tolerantie. Maar het calvinisme wint steeds meer aanhang, ook in Woerden. In 1594 moeten de lutheranen de Grote Kerk overdragen aan de calvinistische hervormers. Voor de lutheranen herleven de oude tijden van bijeenkomsten in het geheim. Dat duurt tot 1611. Dan krijgen de lutheranen toestemming om in allen openheid bij elkaar te komen in een pand dat ze samen hebben aangekocht. Het staat in de Sint Annastraat, de huidige Jan de Bakkerstraat. Ze moesten wel beloven dat ze geen aanstoot zouden geven aan de calvinisten. In 1646 wordt de nu nog bestaande Lutherse kerk gebouwd. Je kunt nog zien dat het een kerk achter een woonhuis is. De kerk wordt tegen de toen nog bestaande stadswal aangebouwd en is dus normaal gesproken vanaf de straatkant nauwelijks te zien!

Katholicisme herleeft

Hoe vergaat het de katholieken? Na 1572 wonen er nog maar weinig in Woerden en ze mogen hun geloof niet belijden. Ze worden opgejaagd en vervolgd. Vanaf 1630 slagen ze er in om in het geheim de mis te vieren die door rondtrekkende priesters worden geleid. De katholieken komen bijeen in de brouwerij van Jasper Hendriksz van Nes. Dat pand ligt aan de Lange Groenendaal. In 1653 wordt de zoon van Jasper, een zekere Gijsbert, de eerste Woerdense pastoor van na de hervorming. Pas veel later, in de 18^e

eeuw, krijgen de katholieken toestemming om een schuilkerkje te bouwen naast het Arsenaal. Op die plek staat nu de openbare bibliotheek. Na 1800 wordt het schuilkerkje een echte kerk maar die is uiteindelijk te klein. In 1892 wordt het vervangen door de huidige Bonaventurakerk. Het oude kerkje wordt een kapel van de Zusters van het Pensioonaat, een Rooms-katholiek meisjespensionaat. Met de sloop van dit pensionaat, in 1978, verdwijnt ook de kapel.

Meer weten?

Algemeen:

- Kaptein, Herman *De Beeldenstorm* (Hilversum, 2002)
- Boon, Louis Paul *Het Geuzenboek* (Amsterdam, 1979)

Woerden en omgeving:

- Es, Jan van *Rondom de kerk: religie en religieuze monumenten tussen de Oude Rijn en de Hollandse IJssel* (Woerden, 2005)
- Haitsma, J. *Hoofdstukken uit de geschiedenis van de Hervormde (gereformeerde) kerk van Woerden van 1593 t/m 1963* (Woerden, 1978), pp. 11-30
- Luten, J. *1646-1996: 350 jaar Evangelisch Lutherse kerk Woerden* (Woerden, 1996)
- Plomp, N. *Woerden 600 jaar stad* (Woerden, 1972), pp. 100-118
- Scheijndel, R. van, en A. Hesse *De parochie Woerden van 1566 tot 1928* (z.p., 1930)
- Vlijmen, P.M.L. van *De graflegging te Woerden: onderzoek naar – en restauratie van – de fragmenten van de steensculptuur in de Petruskerk* (Utrecht, 1982)

Rechten

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van de tekst is toegestaan onder vermelding van "Bron: Het Verhaal van Woerden".